

Valter Benjamin: Kapitalizam kao religija

 pulse.rs/valter-benjamin-kapitalizam-kao-religija-2

Kapitalizam se može posmatrati kao religija, to jest, kapitalizam u suštini nastoji da odgovori na iste brige, strepnju i nemir na koje je ranije pokušavala da odgovori takozvana religija.

Dokazivanje religiozne strukture kapitalizma – ne samo neke religiozno uslovljene strukture, kao što je mislio Veber, već suštinski religioznog fenomena – i danas odvlači mnoge u beskrajne, uopštene rasprave. Ne možemo precizno iscrtati mrežu u koju smo upleteni. Ipak, posle izvesnog vremena, možemo je bolje sagledati.

Ali, već sada možemo uočiti tri karakteristike religiozne strukture kapitalizma:

Prvo, kapitalizam je čisti religiozni kult, možda najekstremniji koji je ikada postojao. U njemu, sve dobija smisao samo kroz direktan odnos prema kultu: on nema neku posebnu dogmu, neku posebnu teologiju. On utilitarizmu daje njegovu religioznu nijansu.

Ta konkretizacija kulta povezana je s **drugom** karakteristikom kapitalizma: **neprekidnim trajanjem kulta**. Kapitalizam je obožavanje kulta *sans réve et sans merci* (bez sna i bez milosti). U njemu nema „vikenda“, nijednog dana koji ne bi bio njegov praznik, u najstrašnijem smislu, utoliko što svakog dana, svaki vernik mora predano izvoditi celu svetu pompu.

Treće, to je **kult koji naglašava osećanje krivice**. Kapitalizam je verovatno prvi slučaj kulta koji počiva na krivici, a ne na iskupljenju. Tako se taj religiozni sistem naglavačke baca u bujicu šireg kretanja. Ogromno osećanje krivice, koje ne može naći iskupljenje, okreće se kultu, ne zato da bi se oslobodilo krivice već da bi je učinilo opštom, da bi je zakucalo u svest i na kraju, i iznad svega, uključilo i boga u tu krivicu, da bi ga konačno zainteresovalo za iskupljenje. Prema tome, iskupljenje se ne može očekivati od samog kulta, niti od reforme te religije – koja mora zadržati neke stabilne oslonce – ali ni od njenog poricanja. U korenu kapitalizma kao religioznog pokreta – do samog kraja, do konačnog inficiranja boga osećanjem krivice – nalazi se težnja za osvajanjem sveta obuzetog očajem, koji je zapravo njegova potajna nada. Odatle istorijska posebnost kapitalizma: religija više nije obnova bića već pre njegovo potpuno uništenje. Od tog širenja

očaja, čija bi religija trebalo da obuhvati ceo svet, očekuje se spasenje. Transcendentnost boga se urušila, ali on nije mrtav. On se povukao u sudbinu ljudi. Taj prolazak „planetarnog čoveka“ kroz kuću očaja i apsolutno usamljenički karakter njegovog puta jeste onaj etos koji opisuje Niče. Taj čovek je Übermensch, Natčovek, prvi koji je spoznao kapitalističku religiju i počeo da je ostvaruje.

Četvrta karakteristika (religiozne strukture kapitalizma) jeste da **njen bog mora ostati skriven i da mu se može obratiti tek kada njegovo osećanje krivice dostigne vrhunac**. Kult se obožava pred nezrelim božanstvom, pri čemu svaka slika, svaka ideja ugrožava tajnu njegove nezrelosti.

Frojdova teorija takođe se nalazi u vlasti sveštenika tog kulta. Njena ideja je duboko kapitalistička. Potisnuta, grešna mašta, kao analogija kapitala – što bi tek trebalo rasvetliti – kojem pakao nesvesnog mora plaćati kamatu.

Ta religiozna kapitalistička misao se na veličanstven način razrešava u Ničeovoj filozofiji. Ideja o Natčoveku ne izmešta apokaliptički „skok“ u preobraćanje, iskupljenje, pročišćenje ili pokajanje, već u naizgled neprekidno, ali ipak rastrzano, isprekidano intenziviranje. Zato su intenziviranje i razvoj neuskladivi s načelom *non facit saltum* („priroda ne pravi nagle skokove“; prim. prev.). Natčovek je stigao na odredište, a da se nije morao promeniti; to je istorijski čovek koji se direktno uspeo na nebesa.

Niče je tvrdio da religiozno osećanje krivice izvire upravo iz tog provaljivanja u nebesa, iz njihove sve potpunije humanizacije i da se tako održava. Slično tvrdi i Marks: nepreobraženi kapitalizam postaje socijalizam s prostom i složenom kamatom, kao funkcijama krivice (treba uočiti demonsku dvosmislenost tog koncepta).

Kapitalizam je religija svedena na čist kult, bez dogme. Kapitalizam se razvijao parazitski na telu zapadnog hrišćanstva – ne samo kalvinizma, već, kao što bi trebalo pokazati, i ostalih ortodoksnih hrišćanskih struja – tako da je na kraju istorija hrišćanstva postala istorija njegovog parazita – kapitalizma. Treba uporediti svetu ikonografiju raznih religija i onu s novčanica različitih zemalja; uočiti duh koji govori kroz njihovu ornamentaciju.

Zabrinutost (strepnja): mentalna bolest svojstvena kapitalističkoj epohi. Duhovna (ne i materijalna) beznadežnost siromaštva, vagabundizma – prosjačenja – monaštva. Stanje toliko beznadežno da postaje krivica. „Zabrinutost“ je indeks te krivice zbog osećanja beznadežnosti; ona izvire iz straha od gubitka nade, koja potiče od zajednice, ne od individualno-materijalnog.

Hrišćanstvo iz vremena reformacije nije podstaklo pojavu kapitalizma

(Weber) već se pre i samo pretvorilo u kapitalizam.

Metodološki bi bilo korisno prvo istražiti na koje je sve načine novac tokom istorije usvajao elemente mita – sve dok od hrišćanstva nije preuzeo dovoljno mitskih elemenata da bi stvorio sopstveni mit.

Veza kapitalizma s dogmom o prirodi znanja – koje je zbog svog karaktera za nas u isti mah oslobađajuće i ubistveno. Krajnji ishod je oslobođenje i ruiniranje znanja.

Našem razumevanju kapitalizma kao religije može doprineti i ako zamislimo da je prvobitni paganizam morao poimati religiju ne kao neki „viši moralni“ interes, već na najneposredniji praktičan način – da je sigurno bio svestan svoje „idealne“ ili „transcendentne“ prirode, kao i današnji kapitalizam, ali da je na nevernike ili pripadnike druge vere u svojoj zajednici gledao isto kao što moderna buržoazija gleda na one koji ne zarađuju.

Valter Benjamin (1892 – 1940.), nemački filozof i književnik
fragment 74, Kapitalismus als Religion (1921)